

рот ја прима оваа вредност, требаше таа да се одбележи некако за да се разликува од *si* (*41). Има ситни пропусти и во бележењето на други знаци и цитирањето на натписи, на пр.: PELLIS+RI, место WI (стр. 80); *rezinatomos: re-di-nat-mo* (стр. 144); KN Cn655, место PY Cn655 (стр. 159) итн., но тие можат да бидат и печатни грешки кои не ја намалуваат многу вредноста на книгата.

Замислата да се напише опширна историја на микенската култура и цивилизација е, неоспорно, добра. Обидот на Stella да ја оствари таа замисла е за секоја пофалба. Таа вложила извонредно голем труд да себере и подреди еден така огромен и хетероген материјал од областа на целокупниот живот во микенската епоха. Богатот библиографски апарат од класичната и современата литература може корисно да послужи. Предложените пак нови идентификации на микенски зборови сигурно ќе предизвикаат поучна дискусија како не треба да се толкуваат микенските натписи.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

S. LEVIN, *The Linear B Decipherment Controversy Re-examined*, State University of New York, 1964, pp. XVI+255, 8°, цена 7,50 долари.

Овој труд претставува крајна противположност на гореприкажаната книга од Stella. Додека Stella врз основа дури и на несигурни читања и интерпретации на микенските натписи изградува слика на микенската грчка култура, Levin се сомнева во сè, па дури и во тоа дали е дешифрирањето правилно извршено и дали е јазикот грчки.

Основните идеи на својата теза за јазикот на линеарното В писмо Levin накратко ги изложи во рефератот прочитан на III интернационален колоквиум за микенски студии, а објавен во *Mycenaean Studies*, Wingspread 1964, стр. 147—159, со што предизвика дискусија и во печатот (в. Ж. А. XV, 1, стр. 45—59). Истите идеи, „поткрепени“ со еден опширен критички осврт кон дешифрирањето, во оваа книга се образложени на 250 страни. Овде тој тргнува од претпоставката дека дешифрирањето на линеарното В писмо од Ventris било спорно, зашто додека едни исцело го прифаќале, други наполно го одрекувале. Иако вторите можат на прсти да се избројат, како: Beattie, Grumach, Eilers, Geiß, авторот нив ги спротивставува како рамносилни на првите. Самиот тој се поставува во улога на судија што треба да го разреши спорот и објективно да пресуди кој е во право. За таа цел тој се послужил и со еден особен јазик полн со правничка реторика.

Истакнувајќи ја потребата од преоценување на дешифрирањето во целост и во детали, низ целата книга, а особено во уводниот дел, расправа, често со ироничен тон, за лични работи: за својот однос кон мртвиот автор, кон неговиот соработник и кон сите нивни едномисленици. Како и Beattie (JHS, 76, 1—17), Л. смета дека сите што го примиле дешифрирањето на Ventris за исправно постапиле некритично и ненаучно, зашто не провериле дали е тоа правилно извршено, а и не можеле да проверат, зашто не се разбирале од криптографија. Заслепени само од неколку примери на грчки зборови, прочитани со помошта на транскрипцијата од Ventris, тие на доверба го примиле целото негово дело. Сите нив Л. ги квалифицира како „луѓе со висока интелигенција што спијат на логичката измама, сметајќи го делумното за цело“ (стр. 196). Авторот има претенција со оваа своја работа да им ја открие вистината на сите „заблудени“. Бидејќи бил запознат со криптографијата во текот на II светска војна, тој пристапува кон проценката на дешифрирањето прво од оваа гледна точка.

Најнапред тој критички го разгледува методот на Ventris — гридот и кипарскиот силабар. Основната мисла му е дека гридот немал фундаментална улога, а само помошна. Изјавата на Ventris (*Evidence*, 88) дека вредностите биле изведени врз основа на внатрешни докази ја смета за „идеализирање и неволна фалсификација на процедурата“ (стр. 21). Смета дека Ventris ги земал вредностите на знаците од кипарскиот силабар. Наместа му одообрува на Ventris што бил така еластичен, но го осудува што ја омаловажувал својата завис-

ност од кипарскиот силабар. Што се однесува до внатрешниот, комбинаторниот метод, нагласува дека тој бил „американски“. Американските учени Kober и Bennett ги карактеризира со најпофални зборови како многу претпазливи и скромни, а нивните дела — безукорни. Дури е склон да предвидува што би направила Kober да не умрела така рано и — Bennett да не беше бил така зафатен со издавањето на натписите и интерпретацијата на содржината изразена со неслоговни знаци.

Потоа пристапува кон барање објективни докази на дешифрирањето прво во плочката PY Таб41 која најмногу придонесе да се убедат учените во неговата исправност, зашто беше откриена и прочитана откако Ventris го дешифрира писмото. Beattie во 1958 г. искажа претпоставка дека Ventris можел да ја има содржината на оваа плочка кога ја пишувал својата 20 работна белешка (Mitteilungen des Inst. für Orientforschung, VI, 84s.), но Blegen изнесувалјќи ја историјата на оваа плочка (*ibidem* 1959, p. 180—183), покажа колку се неосновани тие сомненија. Ј. кажува дека не би имало битна разлика во дешифрирањето дури Ventris и да ја знаел плочката порано, зашто вредностите на повеќето знаци што се наоѓаат овде, можеле да се извлечат од кипарскиот силабар или од други микенски зборови придружени од јасни идеограми, но сепак не е сосема слободен од сомненијата што ги покажа Beattie. По проверката на фонетската вредност посебно за секој знак, закључува дека од 30 зборови само 8 биле добро прочитани и потврдени од идеограмите: *ti-ri-po*, *qe-to-ro-we* (за *qe* мисли дека е *te*), *ti-ri-o-we* и *a-no-we* кои се повторуваат во иста или малу изменета форма.

На ист начин бара објективни идеографски докази за транскрипцијата и во други плочки. По детална анализа на знаците што се содржат во зборовите: *ko-wa/ko-wo*, *i-qi*, *a-to-ro-qi* и др. наоѓа дека вредноста на 9 знаци (*ro*, *to*, *a*, *po*, *ti*, *no*, *o*, *we* и *te*, одн. *qe*) можела да се потврди; 8 други знаци (*ru*, *re*, *jo*, одн. *oz*, *e*, *pi*, *de*, *ri* и *ko*) се јавувале во сигурни грчки зборови, но нивната вредност не можела да биде потврдена и 8 кои можат да бидат повеќе или помалу веројатни, *na*, *so*, *i*, *sa*, *qi*, *si*, *wo*, *wa*). Но смета дека тие се јавуваат само во одделни грчки зборови, а не откриваат и грчки текст, па затоа преминува кон разгледувањето на PY Fr1184, каде што се среќава една јасна грчка реченица: *ko-ka-ro a-pe-do-ke e-ruj-wo to-so e-u-me-de-i*. Дури и во овој натпис тој открива туѓи, негрчки и неиндоевропски црти не само во речникот, ами и во граматичката структура. Претполага дека јазикот на линеарното В писмо е еден жаргон, употребуван од двојазични писари во администрацијата на микенските дворци. Тој не кажува отворено кој друг јазик бил смешан со грчкиот, но од алузиите што ги прави по однос на класичногрчкиот и јазикот на линеарното А писмо, се гледа дека мисли на семитскиот.

Во споредба со другите критичари кои наполно го одрекуваат дешифрирањето на линеарното В писмо, на прв поглед изгледа дека С. Левин заема поумерен став, зашто тој кај Ventris наоѓа и нешто добро што не може да се одрече. Од гласовните вредности што ги проверуваше, и покрај сета критика, тој не отфрли наполно, речиси, ниеден од нив. Само смета дека методот со помошта на кој ги открил Ventris вредностите не е бил н а у ч е н, а м и и н т у и т и в е н. Тој му забележува на Ventris што во текот на дешифрирањето работата ја менувал вредноста на некои знаци. Како главна причина за непримањето на целото дешифрирање е тоа што не може да разбере зошто Ventris им дал таква вредност на некои знаци кога немал за нив идеографска потврда. За него претставува мистерија зошто на пр. знакот *44 да има вредност *ke*, *45—*do*, *72 — *pe* и др. Во крајна линија работата на Левин е сепак негативна критика; тој го негира дешифрирањето во неговата основа. Откриетието на Ventris дека јазикот на линеарното В писмо е грчки Levin го коригира вака: „во јазикот на линеарното В писмо има малу нешто и грчки, но има и еден друг неиндоевропски јазик“.

Levin повторува доста забелешки против дешифрирањето на Ventris кажани порано од Beattie. Бидејќи на овие одговоривме со статијата: *Дали е дешифрирањето на Венџрис „кула од кармони“*, Ж. А. VI, 314—336), а на тезата од Levin за јазикот на линеарното В писмо — со статијата: *Non-Greek Inflection*

or *Scribal Errors in the Mycenaean Texts*, Ж. А. XV, 45—59, овде ќе спомнеме само две-три работи во врска со методот на Ventris.

Не е точно тврдењето на Л. дека Ventris ги зел вредностите за знаците на линеарното В писмо од кипарскиот силабар. Во почетокот, кога мислел дека е јазикот етрурски, Ventris воопшто не го земал во обзир кипарскиот силабар, а кога ја пишувал 20 работна белешка и решил да проба дали не е јазикот грчки, тој не одрекува дека се послужил и со него. Но при тоа тој постапил многу внимателно, зашто знаел дека кипарскиот силабар го дели од линеарното В писмо период од околу 700 години за кое време не можеле да не настанат некои промени, а освен тоа кипарското писмо не произлегува директно од линеарното В, ами од линеарното А, преку кипроминојското. Не е ни малу чудно што Ventris открил различни вредности за некои знаци од линеарното В писмо кои се инаку многу слични на знаците од кипарското писмо: сп. кип. *zo* со *76 *rja*; кип. *pe* со *75 *we* (свртено обратно), кип. *ka* со *20 *zo* и др.

Се разбира, Ventris бил принуден да прави разни комбинации со главоните вредности, додека најпосле не ги открил и не ги поставил дефинитивно во гридот. Ни Менделеев не ги подредил одеднаш хемиските елементи во периодичната система, но долго правел најразлични проби и комбинации. Најпосле кога му светнала мислата дека тие би можеле да се подредат според атомската тежина, а добро ги знаел и другите нивни особини, веднаш им ги нашол местата во системата. Така и Ventris, кога решил да направи проба со грчкиот, а пред тоа добро ги проучил особеностите на знаците каде и како се јавуваат во натписите, потпомагајќи се сега и со кипарскиот силабар, дошол до откритието на нивната вистинска вредност што се гледа од резултатите. И во двата случаја, спомнати овде, интуицијата имала своја улога, но резултатите неоспорно се базираат и на солидна научна основа.

Обратно, може да се забележи дека критериумот со кој Л. ја проверува вредноста на дешифрирањето е во голема степен субјективен. Л. се раководи, главно, од тоа дали нешто може да сфати или не. Пред јасни вистини тој може да си ги затвори очите и со празен вербализам да ги претстави сосема поинакви. Тој гледа фонетска деформација на грчки зборови дури и во личното име (*a-re-ku-tu-ru-wo*) *e-te-wo-ke-re-we-i-jo* ('Αλεκτριών) 'Ετεφολετήϊος. Писарите на микенските плочки ги смета за непогрешни. Во очигледни писарски грешки, како на пр. *o-na-to* : *na-to-to*, *o-pe-ro* : *pe-ro-ro* и сл. сака да види негрчка промена и др.

Во закључокот одбележува дека на дешифрирањето му направил услуга со тоа што примил дека вредностите на некои знаци биле правилно најдени од Ventris и еден мал број зборови изгледале грчки. Всушност тоа не е никаква услуга, зашто во флексијата и на тие зборови сака да открие негрчки елементи. Со оглед на крајните резултати, во врска со јазикот на натписите, тој не само што не ги унапредува микенолошките студии, туку ги враќа во времето пред дешифрирањето. Факт е дека апсолутно чист јазик нема и микенскиот не е исклучок, зашто и во него има туѓи елементи. Но „микенскиот жаргон“ замислен од Л. како мешавина од грчки и еден неиндоевропски јазик е невозможна комбинација. Единствена услуга која индиректно ја направил Л. е тоа што со оваа книга покажа дека ни најострата критика не е во состојба да ги расклати основите на дешифрирањето поставени од Ventris во 1952 г.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

M. DORIA, *Avviamento allo studio del miceneo*, Struttura, problemi e testi, Roma, Edizioni dell'Ateneo, 1965, pp. 281, 8°, цена 6.000 л. и.

Со воведувањето на микенскиот грчки во наставата на некои западно-европски универзитети се појави и потребата од изданија на микенски текстови за школска употреба. За таа цел се издадени неколку такви избори, снабдени со нужни објасненија, како: M. F. Galiano, *Diecisiete tablillas micénicas con introducción, traducción y notas*, 1959; C. J. Ruijgh, *Tabellae Mycenences selectae*, Leiden